

Куценко Ю. Ю. Просветительская деятельность М.П. Драгоманова: образ ученого в украинской историографии

Статья посвящена историографическому обзору оценок просветительской деятельности известного украинского историка и общественно-политического деятеля второй половины XIX века – Михаила Петровича Драгоманова, которые присутствуют в украинской исторической науке. Поддаются анализу источники просветительства украинского ученого, а также выделяются этапы его историографического изучения.

Ключевые слова: украинская историография, М.П. Драгоманов, историографический образ, просветительство, европейская культура.

Kucenko Yu. Yu. Educational activities of M.P. Dragomanov: the image of the historian in the Ukrainian historiography

The article is devoted to the historiographical review of assessments and educational activities of prominent Ukrainian historian and political figure of the second half of the XIX century – Mikhail Dragomanov present in Ukrainian historical science. Sources of enlightenment Ukrainian scientist and distinguished stages of its study of historiography have analyzed.

Key words: Ukrainian historiography, M.P. Dragomanov, historiographical image, education, European culture.

УДК: 303.446.4:94(497.2)“18”

С. І. Пачев

ІСТОРИОГРАФІЯ МІГРАЦІЇ БОЛГАРСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ 60-Х РР. ХІХ СТ.

Стаття присвячена історіографічному аналізу статей і монографій українських та зарубіжних істориків, які вивчали міграцію болгарського населення на півдні України в 60-і рр. ХІХ ст. Зроблено висновок про те, що нині дозріла необхідність створення узагальнюючої монографії з даного питання.

Ключові слова: історіографія, болгаристика, міграції

Проблема, що розглядається у статті, є частиною загальної проблеми історії формування етнічного складу населення України та окремих її регіонів. Її актуальність визначається поліетнічним складом населення нашої країни і необхідністю вироблення виваженої етнонаціональної політики, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях (що особливо важливо для такого багатонаціонального регіону, як Північне Приазов'я). Міграції болгар на початку 60-х рр. ХІХ ст. стали важливим фактором становлення сучасного етнічного обличчя краю, що робило її актуальною для історичної болгаристики. На даному етапі назріла потреба вивчення історіографії проблеми.

Історіографія міграції болгар до Північного Приазов'я на початку 60-х років ХІХ ст. знайшла відображення у дисертації В. Міхеєвої [1], а також в історіографічних розділах монографій та дисертацій, присвячених історії болгарської діаспори України і Молдови. Серед них можна назвати працю автора даної статті [2], а також праці В. Туркова [3], О. Белової [4], С. Дойнова [5].

Однак в останнє десятиліття з'явилися нові праці, автори яких на основі залучення нових джерел досліджують історію переселення болгар до Північного Приазов'я на початку 60-х років ХІХ ст. Тому ми ставимо завдання переосмислення наукового доробку вітчизняної та зарубіжної історіографії проблеми з урахуванням нових публікацій. У цьому полягає і наукова новизна пропонованої статті. Об'єктом дослідження є наукові надбання сучасних українських і зарубіжних істориків з названої проблеми, а предметом – їхні проблемно-тематичні пріоритети.

Перші статті про переселення болгар до Таврійської губернії у 1861-1862 рр. були надруковані в "Журналі міністерства державного майна" у декількох номерах за 1862-1863 рр. Статті вийшли без підпису і мали назву "Переселение славян из Турции и Молдавии в Таврическую губернию в 1861 году"[6] та "Заселение Новороссийского края в 1862 году" [7].

У редакційних примітках було зазначено, що статті підготовлені на основі звітів, наданих міністру державного майна чиновниками, що завідували здійсненням переселення болгар у 1861 р. та 1862 р., відповідно, дійсного статського радника П.М. Стремоухова та дійсного статського радника О.Ф. Гюне. Зокрема, текст другої статті майже співпадає із оригіналом звіту О.Ф. Гюне, що зберігається у Російському державному історичному архіві [8].

Ці статті, безсумнівно, є історичним джерелом, але їх появу можна також розглядати і як історіографічний факт. У всякому разі, повнота і достовірність викладеної у них інформації на тривалий час задовольнила дослідників. Автори звітів не лише повідомляють факти, а й намагаються визначити причини переселення болгар і повернення відінців, аналізують деякі історико-правові питання. Звіти не позбавлені певної суб'єктивності. Так, О.Ф. Гюне намагається довести, що повернення більшості відінців на батьківщину було викликано лише розчаруванням болгар запропонованими ділянками, а вплив такого важливого фактора, як погана організація всього переселення, автор залишив поза увагою [7, с.227].

Інший очевидець подій І.С. Іванов, тодішній голова Бессарабського болгарського опікунства, що називається, «по гарячих слідах» опублікував статтю, у якій докладно описав історію конфлікту болгарських колоністів з урядом молдавського князівства [9]. Ця стаття через тридцять років була перевидана у збірнику праць І.С. Іванова, присвячених історії Болгарії та болгарського народу [10]. І.С. Іванов зайняв різко негативну позицію в оцінці дій уряду молдавського князівства стосовно болгарських колоністів. Особливо детально він зупинився на безчинствах молдавських військових під час трагічних подій 8 листопада 1860 р. у м. Болграді. Хід переселення та його результати викладені автором стисло, відсутній також глибокий аналіз причин переселення, серед яких названо лише утиски з боку молдавського уряду [9, с.19].

Наприкінці 60-х років XIX ст. тема переселення болгар була продовжена у книзі А. Клауса, присвяченій іноземній колонізації в Російській імперії [11, с.366-368]. Автор докладно зупинився на проблемах облаштування нових болгарських колоній у Північному Приазов'ї, але щодо обставин переселення 1861-1863 рр. він не додав нічого нового, обмежившись його оцінкою. Так, зокрема, він характеризував переселення із Бессарабії як позитивне явище і для самих колоністів, і для держави, а переселення відінців, навпаки, піддав критиці, виступаючи проти подальшого прийняття переселенців із-за кордону [11, с.366-368]. Некритично підійшов А.Клаус до питання про кількість болгарських колоній, утворених під час переселення у Бердянському та Мелітопольському повітах, слідуючи за даними офіційної статистики, яка не враховувала строкатого національного складу переселенців із Бессарабії. У якійсь мірі А.Клаус «заплутав» питання, ввівши не зовсім чіткий термін «слов'яно-болгарські колонії». Але, незважаючи на свої недоліки, книга А. Клауса на довгі роки стала основною працею з історії іноземної колонізації в Російській імперії, на яку спиралися наступні покоління дослідників.

У контексті історико-статистичного огляду Таврійської єпархії торкнулися нашої проблематики сімферопольські священники-краєзнавці М. Родіонов [12] та єпископ Гермоген [13], [14]. Обидва автори, описуючи приходи єпархії, не могли оминати питання про історію виникнення населених пунктів. Але інформація про переселення болгар досить стисла, подекуди є неточності щодо дати заснування окремих болгарських сіл. Обидві праці носять описовий характер, автори утримуються від оцінок. Водночас, кроком уперед порівняно із працею А. Клауса, можна вважати спробу Гермогена уточнити етнічну належність жителів деяких сіл, які за статистикою вказані як болгар (албанців, гагаузів, українців). Проте ця спроба не зовсім послідовна, очевидно, авторів бракувало матеріалу.

Тема переселення болгар була порушена і у краєзнавчих працях земських статистиків К. Вернера та С. Харізоменова [15; 16]. Вони спиралися на статистичний матеріал, зібраний у 80-х роках під час проведення земського перепису. Не вступаючи у пряму полеміку із А. Клаусом, автори зробили внесок в уточнення етнічної належності жителів окремих сіл, утворених у результаті переселення на початку 60-х рр. XIX ст. із Бессарабії.

Дослідник селянського господарства Південної України В. Постніков не займався спеціально історією міграції болгарського населення на Півдні України. Але він торкнувся такого аспекту цієї проблеми, як кількість болгарських колоній, що виникли в результаті переселення, причому наведене ним число виглядає точнішим порівняно із даними А.Клауса [17, с.13]. Деякі оцінки В. Постнікова викликають сумнів, зокрема, на наш погляд, він перебільшив вплив «недружнього ставлення» до болгар з боку українських та російських селян, хоча слід віддати йому належне за те, що він звернув увагу на складність міжнаціональних стосунків.

Серед аматорів-краєзнавців, що торкалися нашої проблематики, слід назвати І.П. Дувіна. Його нариси [18], [19] особливо цінні, оскільки автор збирав матеріал не від кореспондентів і не шляхом короткочасних експедицій, а під час тривалого спостереження за життям і побутом болгарських селян. Цю нагоду він мав завдяки службі: 15 років (з 1898 р. по 1913 р.) займав посаду земського начальника 9-ої ділянки Бердянського повіту.

Заслугою одеського дослідника М.Г. Попруженка було розширення джерельної бази дослідження переселення болгар початку 60-х років XIX ст., а саме: введення до наукового обігу листа-привітання болгар до царя Олександра II та звернення болгар до Європейської комісії [20].

Першою узагальнюючою працею з етнографії, лінгвістики та історії болгарських колоній Російської імперії (півдня України і Молдови) стала книга видатного славіста М.С. Державіна, уродженця болгарського села Преслав [21]. Хоча автор не проводив самостійного дослідження історії переселення болгар початку 60-х рр. XIX ст., обмежившись великою цитатою із твору А. Клауса, систематизація статистичних даних про болгарські колонії, у тому числі і даних про дату заснування, уточнення кількості болгарських колоній стали важливим кроком уперед у дослідженні міграції болгар [21, с.11-12].

Вивчення теми було продовжено в радянській історіографії. Для досліджень радянського періоду (яких, до речі, було не так вже і багато) характерний класовий підхід. На початку 30-х років вийшли у світ статті Д. Дімітрова, присвячені переселенню болгар [22; 23]. Цей дослідник основну увагу зосередив на подіях, що передували переселенню, а його хід висвітів фрагментарно. Д. Дімітров відійшов від беззаперечно позитивної оцінки політики Росії стосовно болгар, що було притаманне дореволюційній історіографії. Натомість автор негативно характеризував переселенську політику Росії, вважаючи її згубною для болгар [22, с.77-83]. У цьому простежується як спроба відродити концепцію Г.С. Раковського, так і певна данина кон'юктурі (для радянської історіографії того періоду була характерною огульна негативна оцінка діяльності царського уряду взагалі).

У кінці 40-х – 50-ті роки XX ст. під час складання атласу болгарських говорів у СРСР виникла потреба локалізувати їх походження. Так, філологи, використовуючи дані порівняльної діалектології, внесли

корективи у загальну картину історії міграцій болгар на півдні України. Зокрема, С.Б. Бернштейн визначив, що у приазовських селах Романовці та В'ячеславці присутні елементи долукіюйського говору, який був характерний для населення зниклої колонії Михайлівки [24, с.103]. Є.В.Чешко виявила присутність в Гюневці та Радоловці гагаузького елемента [25, с.45]. У 1980 р. С.Б. Бернштейн узагальнив накопичений матеріал у статті про етапи переселення болгар [26].

Проблему міграції болгар порушив П.С. Сохань у контексті історії українсько-болгарських зв'язків [27]. Певний інтерес до нашої теми виявляли також краєзнавці у контексті історії заселення Запорізької області. (найчастіше – аматори), особливо під час підготовки багатотомної праці "Історія міст і сіл УРСР" [28; 29]. Краєзнавці зробили важливий внесок у популяризацію тих знань, які були накопичені попередніми дослідниками, але не вийшли за межі тих джерел, що були вже відомі на той час [30-32].

У пострадянський період у зв'язку із актуалізацією національного питання в Україні, Росії та Молдові вийшло ряд праць, у яких зроблена серйозна спроба поставити на новий рівень вивчення історії переселення болгар початку 60-х рр. на основі значного розширення джерельної бази.

Сучасна молдавська історіографія представлена працею І. Грека та Н. Червенкова, яка стала першою спробою створити узагальнююче дослідження з історії болгарської діаспори в Україні та Молдові від її виникнення до сучасності [33]. Один з розділів книги спеціально присвячений загальному розгляду процесу болгарської колонізації, і як один з її аспектів – міграція болгар до Північного Приазов'я. Праця І. Грека та Н. Червенкова стала своєрідним підсумком досягнень історичної болгаристики з даної проблеми на момент початку 90-х рр. ХХ ст. і відповідним поштовхом до подальших досліджень.

Найбільшого розвитку тема отримала у сучасній українській історіографії. Автором даної статті переселення болгар проаналізовано з погляду започаткування нової локальної групи болгар [34-36]. Нами уведено у науковий обіг нові джерела як російських, так і українських архівів, зокрема документи Міністерства державного майна, Новоросійського та Бессарабського генерал-губернатора, Опікунського комітету про іноземних поселенців Південного краю Росії, Таврійського губернатора.

Політиці Росії по переселенню і облаштуванню бессарабських болгар на південноукраїнських землях присвячено дослідження В.В. Туркова [3]. Дослідник ввів до наукового обігу багато документів РДІА та АВПР. У рамках дослідження переселенського руху 50-60-х рр. ХІХ ст. дана проблема була порушена Ф.І. Степановим [37].

Серед сучасних російських істориків найбільш вагомий внесок у дослідження теми зробила Є.В. Белова. Переселення болгар початку 60-х років ХІХ ст. вона висвітлює з погляду політики Росії по заселенню Новоросійського краю і Бессарабії у період з 1751-1871 рр. Велика цінність роботи полягає, передусім, в опрацюванні та залученні до наукового обігу обширного масиву документів Архіву зовнішньої політики Росії, які виділяються значною інформативністю. Аналіз різноманітних джерел дозволив авторці розглянути комплекс заходів, здійснених державними інститутами Російської імперії, реконструювати подробиці підготовки переселення та переходу болгарських колоністів через кордон. Дослідниця заперечує думку про невідповідність Росії до переселення болгар у 60-ті роки ХІХ ст. [4].

Окремо слід зупинитися на болгарській історіографії. Дослідження цієї проблеми в Болгарії розпочалося пізніше, ніж у Росії. Лише у 1890 р. з'явилася праця Д. Марінова, присвячена історії політичного життя Західної Болгарії [38]. В одному з її розділів порушені деякі моменти переселення відінських болгар до Таврійської губернії. Автор описав лише події на території Болгарії, а те, що відбувалося у Таврії, залишилося поза його увагою. Деякі підрахунки Марінова викликають сумнів. Так, не називаючи джерело результатів своїх досліджень, він вказує, що до Росії переселилося 16400 відінців, а повернулося 12100 [38, с.108-112]. Це суперечить відомостям О.Ф. Гюне. Д. Марінов спробував скласти список сіл, із яких вийшли переселенці, але він неповний. Проте головна його заслуга в тому, що він одним з перших у болгарській історіографії показав трагедію відінських переселенців.

Історія конфлікту колоністів з молдавським урядом була порушена Й. Титоровим у монографії з історії бессарабських болгар [39]. Тема була продовжена у книзі В. Дяковича, який опублікував декілька документів, а також зробив спробу визначити кількість болгар, що загинули під час розправи молдавського війська над колоністами у Болграді [40].

Особливе місце у болгарській історіографії проблеми займають праці Є. Хаджиніколової. Перша її стаття присвячена переселенню відінських болгар [41]. Дослідниця спробувала зробити аналіз причин переселення, в основному, політичних. Вона дала об'єктивну оцінку політиці російського уряду стосовно болгар, доводячи, що переселенський рух не був викликаний діями Росії, а виник стихійно. Є. Хаджиніколова також показала поляризацію болгарської громадської думки щодо переселення.

У іншій статті Є. Хаджиніколова розглянула переселення бессарабських болгар [42]. У ній, як і в попередній, основну увагу приділено причинам переселення, а його хід показано побіжно та фрагментарно. Різкий поворот у політиці молдавського уряду стосовно болгарських колоністів дослідниця пояснила складним внутрішньополітичним становищем дунайських князівств, а підтримку переселення болгар російським урядом – його інтересами у внутрішніх справах Молдавії. Є. Хаджиніколової належить також узагальнююча праця, в якій розглянуто різні аспекти життя болгарських переселенців півдня Російської імперії у 1856-1877 рр. [43]. У оцінці кількості болгарських колоній Північного Приазов'я, що виникли в результаті переселення початку 60-х рр., Є. Хаджиніколова з недовірою віднеслась до підрахунків М.С. Державіна та Д.Д. Дімітрова, віддавши перевагу даним статистичного збірника 1864 р. [43, с.46-47].

Іншою узагальнюючою працею, присвяченою історії болгарських переселенців в Україні та Молдові, стала книга Стефана Дойнова. Автор особливо докладно зупинився на переселенні відінців, зокрема на тих подіях, що відбувалися на території Болгарії [5].

Як ми переконалися, на сьогодні в українській, російській, молдавській та болгарській історіографії існує вагомий доробок у вивченні історії міграції болгар з Бессарабії та Відіна до Таврійської губернії на початку 60-х рр. XIX ст. Дослідниками опрацьовано великий обсяг документів у архівосховищах України, Росії, Молдови та Болгарії. Створені передумови для підготовки спеціального монографічного дослідження (можливо колективного), спеціально присвяченого даній проблемі.

Джерела та література

1. Міхєєва В.В. Болгари півдня України і Молдови в історико-етнографічній літературі кінця XVIII – XX ст.: Автореф. дис... канд. іст.наук: 07.00.06 / Дніпропетровський держ. ун-т. — Дніпропетровськ, 1997. — 17 с.
2. Пачев С.І. Болгарські колонії Північного Приазов'я (1861–1917 рр.): комплексне дослідження: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький держ. ун-т. — Запоріжжя, 1996. — 195 с.
3. Турков В.В. Политика России по переселению и обустройству бессарабских болгар на Южноукраинских землях: Дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / Харьковский гос. ун-т. — Харьков, 1996. — 169 с.
4. Белова Е.В. Миграционная политика на юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751–1871 гг.) / Е.В. Белова. — М.: РГОТУПС, 2004. — 230 с.
5. Дойнов Ст. България в Украйна и Молдова през възраждането (1751–1878). / С. Дойнов. — София: Академично издателство "Марин Дринов", 2005. — 362 с.
6. Переселение славян из Турции и Молдавии в Таврическую губернию в 1861 г. // Журнал министерства государственных имуществ. — Ч.79. — Отд. II. — С.230—254, 314—322
7. Заселение Новороссийского края в 1862 г. // Журнал министерства государственных имуществ. — 1863. — Ч. 82. — Отд. II. — С.459—483; Ч. 84. — Отд. II. — С.210—231.
8. РГИА, ф. 383, оп. 25, спр. 38831, арк. 189—213
9. Иванов И.С. Заметки о переселении болгар из Молдавии в Новороссийский край / И.С. Иванов. — Одесса, 1862. — 21 с.
10. Иванов И.С. Сборник статей о некоторых выдающихся событиях из современной жизни болгар / И.С. Иванов. — Кишинев: Типо-лит. Ф.П. Кашевского, 1896. — 227 с.
11. Клаус А. Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России / А. Клаус. — Вып.1. — СПб., 1869. — XII, 455, 102 с.
12. Родионов М. Статистико-хронологико-историческое описание Таврической епархии: общий и частный обзор / М. Родионов. — Симферополь, 1872. — 269 с.
13. Гермоген. Справочная книжка о приходах и храмах Таврической епархии / Гермоген. — Симферополь, 1886. — 271 с.
14. Гермоген. Таврическая епархия / Гермоген. — Псков, 1887. — IV, 502 с.
15. Крестьянское хозяйство в Мелитопольском уезде. Сост. К.Вернер и С.Харизоменов. — М., 1887. — 355 с.
16. Памятная книжка Таврической губернии под ред. К.А.Вернера // Сборник статистических сведений по Таврической губернии. — Т. 9. — Симферополь, 1889. — 675 с.
17. Постников В.Е. Южнорусское крестьянское хозяйство / В.Е. Постников. — М., 1891. — 391 с.
18. Дувин И.П. Дмитриевская волость Бердянского уезда Таврической губернии в её прошлом и настоящем. К полувековому юбилею ее существования / И.П. Дувин. — Симферополь, 1912. — 69 с.
19. Дувин И.П. Софиевская волость Бердянского уезда Таврической губернии. На память о 21 февраля 1913 года / И.П. Дувин. — Симферополь, 1914. — 54 с.
20. Попруженко М.Г. Из материалов по истории славянских колоний в России / М.Г. Попруженко. — Одесса, 1909. — 34 с.
21. Державин Н.С. Болгарские колонии в России // Сборник за народни умотворения и народопись. — Кн. XXIX. — София, 1914. — 260 с.
22. Димитров Д.Д. Из Бесарабия в Таврия // Язык и литература. — 1930. — Т. VI. — С. 69—94.
23. Димитров Д.Д. Болгарское переселение в Украину и Крым // Сборник работ студентов-выдвиженцев, аспирантов и научных работников Ленинградского государственного историко-лингвистического института. — Ленинград, 1931. — С. 1—19.
24. Бернштейн С.Б. Отчет о диалектологической экспедиции в болгарские сёла Запорожской области УССР в августе 1950 года / С.Б. Бернштейн, Е.В. Чешко // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. — Вып. 2. — М.: Изд-во АН СССР, 1952. — Вып. 2. — С. 99—106.
25. Чешко Е.В. К истории кайракийского говора (болгарский говор села Лоциновки Болградского района Измаильской области УССР) / Е.В. Чешко // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. — Вып. 2. — М.: Изд-во АН СССР, 1952. — Вып. 2. — С. 232—241
26. Бернштейн С.Б. Основные этапы переселения болгар в Россию в XVIII-XIX вв. / С.Б. Бернштейн // Советское славяноведение. — 1980. — № 1. — С. 42—52
27. Сохань П.С. Очерки истории украино-болгарских связей / П.С. Сохань. — К.: Наук. думка, 1976. — 291 с.
28. Історія міст і сіл Української РСР: Запорізька обл. — К., 1970. — 765 с.
29. История городов и сел Украинской ССР: Запорожская обл. — К., 1981. — 726 с.
30. Фоменко В.Г. Звідки ця назва? / В.Г. Фоменко. — Дніпропетровськ: Промінь, 1969. — 102 с.
31. Фоменко В.Г. Болгары в Приазовье (рукопис) / В.Г. Фоменко // ДАЗО, ф.Р-3319, оп.1, спр.49
32. Стогний Н.П. Запорожская область. Природа и хозяйство / Н.П. Стогний. — Запорожье: Кн.-газ. изд., 1963. — 275 с.

33. Грек И., Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова: минало и настояще / И. Грек, Н. Червенков. — София: Христо Ботев, 1993. — 296 с.
34. Пачев С.И. Переселення болгар до Приазов'я у 1861-1863 рр. / С.И. Пачев // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна ХVШ-ХІХ століття. — Вип. 2. — Запоріжжя: РА "Тандем-У", 1996. — С. 130—139.
35. Пачев С.И. Возникновение болгарских сёл в Северном Приазовье (1861-1863) / С.И. Пачев. — Мелитополь: МГПУ, 2007. — 88 с.
36. Пачев С.И. Міграції болгар і гагаузів у Таврійській губернії після російсько-турецької війни 1877–1878 рр. / С.И. Пачев // Дриновський збірник. — Т. III. — Харків-Софія: Академічне вид-во ім. проф. Марина Дринова, 2009. — С. 276—285.
37. Степанов Ф.И. З історії переселення болгар у Південну Україну в 50-60-х роках ХІХ ст. / Ф.И. Степанов // Український історичний журнал. — 1996. — № 1. — С. 76—81.
38. Маринов Д. Политически движения и въстания в Западна България (Видинско, Ломско, Белоградшко и Берковско. Приносят за българската история) / Д. Маринов // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. — София, 1890. — Кн. 2. — С. 61—114.
39. Титоров Й. Българите в Бесарабия / Й. Титоров. — София, 1903. — 115 с.
40. Дякович В. Българите в Бесарабия. Кратък исторически очерк с пет приложения / В. Дякович. — София, 1930. — 118 с.
41. Хаджиниколова Е. Някои въпроси по преселването на българи в Русия през 1861 г. / Е. Хаджиниколова // Исторически преглед. — 1976. — № 6. — С. 45—61.
42. Хаджиниколова Е. Переселение болгарского населения из Молдавского княжества в Россию в 1860–1861 гг. / Е. Хаджиниколова // Bulgarian Historical Review. — 1986. — № 3. — С. 43—55.
43. Хаджиниколова Е. Българските преселници в южните области на Русия (1856-1877) / Е. Хаджиниколова. — София, 1987. — 176 с.

Пачев С.И. Историография миграции болгарского населения на Юге Украины в 60-е гг. ХІХ века

Статья посвящена историографическому анализу статей и монографий украинских и зарубежных историков, которые изучали миграцию болгарского населения на юге Украины в 60-е гг. ХІХ в. Сделан вывод о том, что на данный момент созрела необходимость создания обобщающей монографии по данному вопросу.

Ключевые слова: историография, болгаристика, миграции

Pachev S.I. Historiography of migration of the Bulgarians in Southern Ukraine in the 60-s 19 th century

The article is devoted to the historiographical analysis of articles and monographs of Ukrainian and foreign historians who have studied the migration of the Bulgarian population in southern Ukraine in the 60-ies. Nineteenth century. Concluded that at present the necessity for generalizing monograph on the subject.

Key words: historiography, bolharystyka, migration

УДК: 930.1(470):177.72“18/19”

К. А. Петрова

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Розкриваються основні підходи до визначення мотивів благодійності в історіографії другої половини ХХ століття. Велика увага приділена мотивам благодійності підприємців, що з другої половини ХІХ ст. почали відігравати активну роль у соціальному та політичному житті Російської імперії. Здійснено спробу групування мотивів.

Ключові слова: благодійність, меценатство, мотиви, купецтво.

Підвищений інтерес до дослідження історії благодійності зумовлений необхідністю звернення до накопиченого в минулому досвіду в цій галузі. На сьогодні вже маємо значну кількість наукових праць стосовно історії благодійності та меценатства, які присвячені благодійній діяльності окремих осіб чи, навіть, родин, регіонів, сфер та певного періоду. Проте, так чи інакше, всі вони торкаються мотивів благодійності. Більшість дослідників дотримується думки, що витoki благодійності слід шукати у християнстві, що релігійний чинник є домінуючим. Вважається, що серед купецтва побувала думка про відповідальність за багатство перед Богом: «Бог за багатство жадає відповіді». Цю думку розвиває російський дослідник купецтва П.А. Буришкін, який зазначає, що купці дивились на свою діяльність не лише, або не стільки як на джерело наживи, а як на виконання завдання, свого роду місію, покладену Богом чи долею. Про багатство говорили, що Бог його дав в користування і буде вимагати за нього відповідь, що виражалося частково і в тому, що саме в купецькому середовищі надзвичайно були розвинені і благодійність, і колекціонування, на які і дивились як на виконання якоїсь справи, назначеної небом [1, с.92]. Про те, що сенс благодійності полягає у спасінні душі того, хто дає, та забезпеченні йому вічного життя після смерті говорить і російська дослідниця Л.Б. Сукіна [2, с.24].